

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 330.101

І. Л. ЛЕОНІДОВ,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України*

ВЛАСНІСТЬ І ПРИВЛАСНЕННЯ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЧНІ ДУМЦІ

У статті розкривається та частина поглядів К. Маркса, яка присвячена поняттям власності та привласнення у міжнародній економіці. Проаналізовано основний метод дослідження власності й привласнення К. Марксом. Виявлено використання К. Марксом економічного підходу при трактуванні власності й привласнення. З'ясовано, що відповідно цьому підходу вчений виділяв у привласненні інтелектуального продукту сутнісні й змістовні ознаки, джерела походження, форми. Обґрунтовано умови реалізації привласнення інтелектуального продукту відносинами планомірності. Визначено, що пріоритет досліджень К. Марксом привласнення інтелектуального продукту сконцентрований на власності й її формах. Виділено спрямованість діяльності суб'єктів привласнення у К. Маркса економічними інтересами, свідомо організованими та регульованими. Розкрито розмежування форм привласнення інтелектуального продукту (інтелектуальної, художньої, наукової) в сфері духовного виробництва. Внесені пропозиції щодо поглиблення досліджень атрибутів складових привласнення інтелектуального продукту, особливостей їх взаємодії на основі Марксових розробок власності й привласнення.

Ключові слова: власність, привласнення, інтелектуальний продукт, духовне виробництво, належність, набуття, атрибути.

Постановка проблеми. Ім'я Карла Маркса набуло світової слави й затребуваності на терені пошуку шляхів до загальної соціальної справедливості, свободи та рівності. Дослідження автора актуалізовані далеко за межами економіки як значний внесок у такі сфери людської діяльності як історія, соціологія, політологія, філософія та ін. На ґрунті Марксових ідей засновувалися політичні партії та інтернаціональні рухи, що здійснили помітний вплив на історію ХХ-ХІХ ст. Розроблені автором діалектичний матеріалізм, теорія доданої вартості та вчення про комунізм лишаються родзинкою наукової полеміки в різних країнах. Проблематика власності й

привласнення, обґрунтована К. Марксом, також претендує на увагу, вміщуючи значний дослідницький потенціал, у т.ч. на рівні міжнародної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Популярність Марксового вчення засвідчують безперевні дискусії у колах вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, статті Е. фон Бем-Баверка «До завершення марксистської системи», «Теорія експлуатації» (1909 р.) вважаються класичними для критики положень К. Маркса, що викладені ним в «Капіталі» [1]. Економічна доктрина соціалізму К. Маркса отримала «інтелектуальну відповідь» у книзі Л. фон Мізеса «Соціалізм» з позиції колективізму, соціально-економічної утопії й агрегатів. Висновки вітчизняних вчених-економістів кінця ХІХ – початку ХХ ст., зроблені на основі фактів західноєвропейського господарювання, доводили теоретичну і практичну обмеженість Марксової теорії концентрації капіталу та спростовували його прогнози щодо майнової поляризації капіталу суспільства з погляду прояву дії закону капіталістичного нагромадження (М. Туган-Барановський [2, с. 240]), динаміки заробітної плати (В. Железнов [3; 4]), позитивних умов життя робітничого класу в другій половині ХІХ ст. (К. Воблій [5, с. 66-67]). Суспільно-історичний дискурс розширив проблематику сучасного бачення марксизму, його історичного місця та наукової місії на сторінках часопису «Україна модерна» [6], а саме: суперечностями існування робітничого класу в історичному ракурсі [7], розмаїттям сучасних рефлексій марксизму [8] тощо. Становлення національної економіки України супроводжувалося виявленням та узагальненням глибинних суперечностей Марксового вчення в працях Л. Горкіної [9; 10], Т. Гайдай [11], К. Гордіца [12; 13; 14].

Однак, багато економічних ідей, висловлених К. Марксом в період становлення капіталістичного виробництва, не втратили актуальності і на сьогоднішній день. До їх числа відноситься проблематика не тільки взаємодії фритредерства і протекціонізму, соціального звільнення та надбання людиною достовірно історичного буття, абсолютного й відносного зубожіння пролетаріату, а також власності й привласнення, у т.ч. інтелектуального продукту.

Формулювання мети статті. Виявлення в наукових поглядах К. Маркса поняття власності й привласнення інтелектуального продукту, у т.ч. на рівні міжнародної економіки.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з того, що "усі руйнівні явища, які викликаються вільною конкуренцією усередині кожної окремої країни, відтворюються на світовому ринку в ще більш величезних масштабах" [15, с. 416-417], К. Маркс обґрунтував історичну обумовленість як застосування протекціоністської системи, так і переходу до вільної торгівлі. З одного боку,

"система вільної торгівлі прискорює соціальну революцію" і К. Маркс виявив революційний сенс подати свій голос "за свободу торгівлі" [15, с. 418]. З іншого боку, у К. Маркса система протекціонізму "озброює капітал однієї країни для боротьби з капіталом інших країн, вона посилює його для боротьби з іноземним капіталом" [16, с. 256] і К. Маркс розкрив її як засіб для того "щоб створювати у того або іншого народу велику промисловість, тобто поставити його в залежність від світового ринку; але з того самого моменту, як встановлюється залежність від світового ринку, виникає у свою чергу більша або менша залежність від вільної торгівлі" [15, с. 418]. Зазначене дозволило К. Марксу обґрунтувати нерівноправне положення різних націй в системі світового ринку, а також той факт, що свобода торгівлі дає переваги лише найбільш економічно сильним державам, а для слабких несе загрозу серйозних економічних втрат. Зміну історичних умов відміченого К. Маркс обґрунтував в розвитку таких процесів, як "перетворення процесу виробництва з простого процесу праці в науковий процес, що ставить собі на службу сили природи і що примушує їх діяти на службі у людських потреб" [17, с. 208], як трансформація виробництва в "експериментальну науку, матеріально творчу і з предметним втіленням науки" [17, с. 221]. К. Маркс спрогнозував розвиток людини "як безупинне усунення межі для цього розвитку" [17, с. 35], яке стане "абсолютним виявленням творчих дарувань людини" [17, с. 476], що нерозривно від проблематики привласнення інтелектуального продукту.

У діалектико-матеріалістичному аналізі привласнення інтелектуального продукту засновники марксизму визначили його економічний зміст – реалізацію відносин привласнення. Привласнення було розкрито через працю в якості першого її закону, як процесу утворення власності [18, с. 124]. За К. Марксом "різні ступені у розвитку поділу праці є разом із тим і різними формами власності" [19, с. 20], а "поділ праці стає справжнім поділом лише з того моменту, коли з'являється поділ матеріальної та духовної праці" [19, с. 30]. З цього погляду в марксизмі виявлено сферу реалізації привласнення у безпосередньому виробництві ("...будь-яке виробництво є привласненням індивідом предметів природи в рамках певної форми суспільства та через неї" [17, с. 23]), у економічних відносинах, що відображають певний рівень розвитку продуктивних сил суспільства та у діалектиці "їх юридичного виразу" і "їх реальної форми, тобто як виробничих відносин" [20, с. 26]. Зазначене сприяло обґрунтуванню привласнення інтелектуального продукту з погляду його коренів, що започатковувалися із духовного виробництва. Останнє виявлялося через "інтелектуальне виробництво" [21, с. 93], "наукове виробництво" [22, с. 420], "художнє виробництво" [22, с. 420]. Досліджено розвиток духовного виробництва як специфічного виду суспільного

виробництва, що "підкорюється його загальному закону" [23, с. 117]. Генетично матеріальна складова суспільного виробництва визнана первинною, а духовна – вторинною. Похідний характер духовного виробництва пояснювався тим, що "спосіб виробництва матеріального життя зумовлює соціальний, політичний і духовний процеси життя взагалі" [24, с. 7], тобто виробництво ідей, почуттів і інших елементів свідомості можливе лише "на ґрунті своїх матеріальних умов і відповідних суспільних відносин" [25, с. 145]. В свою чергу, "політичний, правовий, філософський, релігійний, літературний, художній розвиток базується на економічному розвитку. Проте всі вони також здійснюють вплив одне на одного і на економічний базис" [24, с. 175]. Таким чином була доведена причинна взаємодія матеріального та духовного виробництва, що сприяла їх взаємному розвитку.

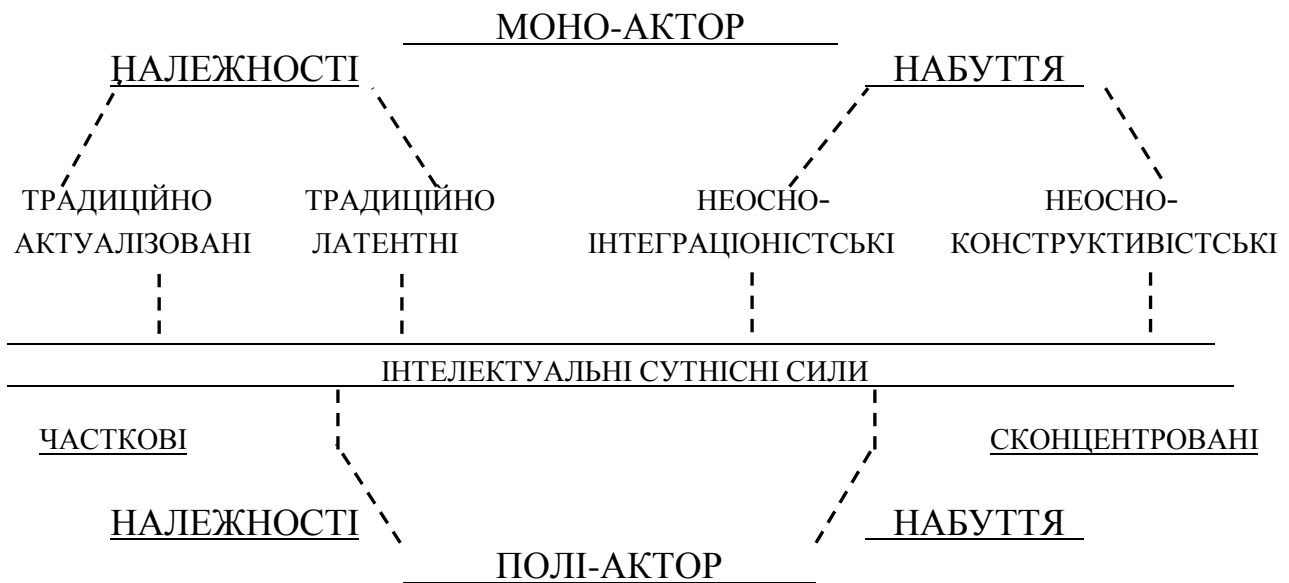
У дослідженні змісту духовного виробництва К. Маркс розрізнув два процеси: утворення уявлень, мислення, духовні аспекти спілкування людей (оскільки вони є компонентами повсякденного життя індивідів); виробництво знань (зокрема наукових ідей), бо воно здійснюється у межах діяльності суспільства, а також об'єктивних форм виробництва й духовної культури, що склалися і розвиваються. Лише другий процес К. Маркс іменував, власне, духовним виробництвом, підкреслюючи цим його участь у системі об'єктивних, незалежно від індивіда, існуючих суспільних відносин [26, с. 103].

Сформований потенціал теоретичних розробок привласнення інтелектуального продукту має значні можливості подальшого розвитку та практичного використання. Скажімо, протилежності основи привласнення – належність та набуття інтелектуальних сутнісних сил [27], – демонструють моно- і полі- атрибути з боку актора, продукту, форм. У моно- і полі- атрибутах належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил є вираз співвідношень між різноманітним явищ привласнення інтелектуального продукту й універсальністю законів, що управляють ними. Зазначені моно-атрибути мають обмеженість у просторі, часі, а полі-атрибути – віддзеркалюють загальну властивість, на ґрунті якої явища привласнення об'єднуються в той або інший тип, вид тощо. У співставленні таких моно- і полі- атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил розкривається шлях до пізнання їх особливостей.

Достатньо відповідною реаліям вважається наявність поліакторності й моноакторності належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил (рис. 1). Так, особливості моноактора належності інтелектуальних сутнісних сил є у відмінностях їх складових. З одного боку, моноактор належності традиційно актуалізованих інтелектуальних сутнісних сил спрямовується відносинами важливості, суттєвості частини цих сил для поточного моменту. З іншого боку,

моноактор належності латентних інтелектуальних сутнісних сил охоплений відносинами прихованості, непрявленості елементів зазначених сил. У своєму розвитку моноактор належності інтелектуальних сутнісних сил постає в їх традиційно актуалізованій та латентній частинах, де проявляється його специфіка.

В свою чергу, особливості моноактора набуття інтелектуальних сутнісних сил нерозривні від протилежностей їх складових. Немає сумніву, що моноактор набуття власно створених інтелектуальних сутнісних сил спрямований відносинами прояву власної творчості, інновативності. Поряд з цим, моноактор набуття асимільованих інтелектуальних сутнісних сил перебуває у відносинах злиття, засвоєння частини останніх, що створена іншими. Дійсно, взаєморозвиток моноактора набуття інтелектуальних сутнісних сил є в їх власно створеній та асимільованій складових, у яких віддзеркалюється його специфіка.

Рис. 1. Особливості моно-та поліакторності належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил.

Особливості поліактора належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил обумовлюються, насамперед, їх загальними властивостями. Як поліактор один і той самий актор є актором різних форм належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил одночасно. Звідси, специфікою поліактора є частковість, як наявність в різних частинах цілісності. Втім, поліактором є індивід, група, колектив, що концентрують більше однієї соціальної ролі (функції, статусу). Тому специфікою поліактора є і сконцентрованість як зосередження в собі відособлених часток.

Таким чином, особливостями моноакторності належності інтелектуальних сутнісних сил є традиційність актуалізації й латентності;

відзнаками моноакторності набуття інтелектуальних сутнісних сил є неосність інтеграціонізму та конструктивізму; специфікою поліакторності належності і набуття інтелектуальних сутнісних сил є частковість та сконцентрованість.

Розкриття особливостей поліпродуктовості і монопродуктовості належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил (рис. 2) передбачає пошук їх відзнак. Така специфіка монопродуктовості належності інтелектуальних сутнісних сил відображається, насамперед, фіксованістю. З одного боку, є наявність втілення цих сил в формі знаків природних та штучних мов. Звідси, особливостями монопродукту належності інтелектуальних сутнісних сил є фіксованість у знаках, як помітках, зображенні якими позначається інтелектуальний продукт. З іншого боку, зазначені сили закарбовані у символах. Тому, особливостями монопродукту належності інтелектуальних сутнісних сил є фіксованість у символах, які слугують умовним знаком понять, ідей, властивих інтелектуальному продукту, що відомий автору традиційно латентних інтелектуальних сутнісних сил. Наприклад, фіксованість результату діяльності з уречевлення проявляється на папері, лазерному диску і т.п. Результат діяльності з опосередкованого олюднення фіксується у вигляді, скажімо, інформації. Фіксованість результату діяльності з безпосереднього олюднення відображає людина-особистість.

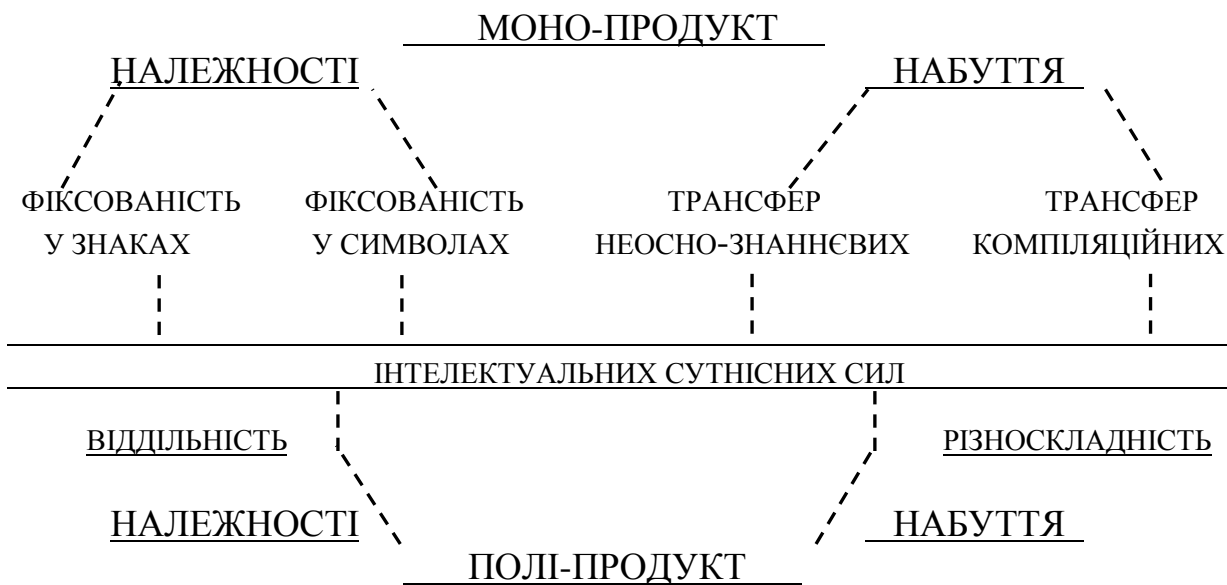

Рис.2. Специфіка моно- і поліпродуктовості належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил.

Особливості монопродуктовості набуття інтелектуальних сутнісних сил є віддзеркаленням їх трансферу. Останній, як процес і результат спонтанної взаємодії людей під впливом раніше сформованих стереотипів сприйняття на нові дії, є проекцією зазначених сил в частині неосно знаннєвій або

компіляційній. Перша проявляє форми існування і систематизації нових результатів пізнавальної діяльності людини. Друга є поєднанням результатів чужих досліджень, ідей без самостійного опрацювання їх джерел. Такий трансфер результату діяльності з безпосереднього олюднення виявляється, наприклад, у досвіді, навичках творця. В трансфері результату діяльності з уречевлення переважають данні. Трансфером результату діяльності з опосередкованого олюднення є нове наукове-ненаукове знання, оформлене знаковими засобами мови.

Поліпродуктовість не обмежується наявністю багатьох об'єктів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил. Так само, як один актор може набувати і мати в належності кілька інтелектуальних сутнісних сил, одні й ті ж самі інтелектуальні сутнісні сили можуть належати і набуватися кількома акторами. В цьому випадку відділяється поліпродуктовість належності та поліпродуктовість набуття. Поряд із цим, різні інтелектуальні сутнісні сили можуть бути об'єктами якоїсь однієї форми належності та набуття. Так само, як і один об'єкт спроможний бути фігурантом різних форм належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил. В такому випадку зазвичай у полі-продукту виділяються різні складові.

Як бачимо, особливостями монопродуктовості належності інтелектуальних сутнісних сил є фіксованість у знаках та символах; відмінностями монопродуктовості набуття інтелектуальних сутнісних сил є трансфер неосно-знаннєвий і компіляційний; специфікою поліпродуктовості належності і набуття інтелектуальних сутнісних сил є віддільність та різноскладність.

Що ж стосується моноформізму належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил, то їх специфіка (рис. 3) варіюється, скажімо, в суб'єктній частині відповідно форм – приватної, колективної, державної. Особливості приватної форми належності інтелектуальних сутнісних сил розкриваються діалектикою її сторін. З одного боку, комерційність як необхідний напрямок актуалізації інтелектуального продукту при його приватній належності заперечує його прихованість. З іншого боку, автономність як власна закономірність, визначеність латентності інтелектуального продукту при його приватній належності не передбачає його обнародування. У своїй взаємодії комерційність та автономність сприяють розвитку приватної форми належності інтелектуальних сутнісних сил та розкривають її специфіку.

Відмінності колективної форми належності інтелектуальних сутнісних сил кристалізуються в діалектиці її сторін. Перша з них – агрегативність, як пайова (майнова) вагомість спільного визначення актуалізації інтелектуального продукту при його колективній належності, можлива лише в певних рамках. А

друга – локальність, як межі латентності при колективній належності інтелектуального продукту, утворюється визначеною спільністю. Взаємодія агрегативності та локальності сприяє розвитку колективної форми належності інтелектуальних сутнісних сил в сторонах, що являють її специфіку. Звідси, особливостями колективної форми належності інтелектуальних сутнісних сил є агрегативність та локальність.

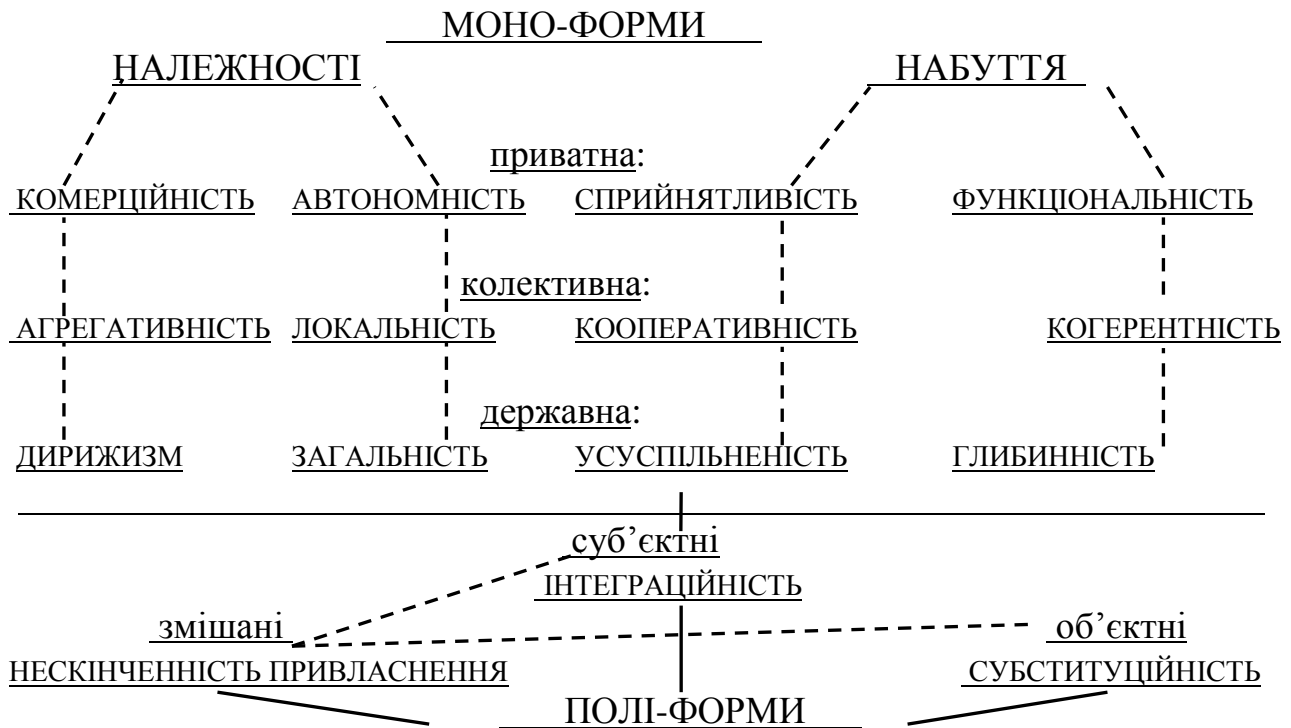

Рис.3. Специфіка моно- та поліформізму належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил.

В сенсі єдності різноманітності, діалектична взаємодія сторін державної належності інтелектуальних сутнісних сил відрізняє її серед інших форм. На одній грані – це дирижизм, як визначення напрямку актуалізації інтелектуального продукту при його державній належності, що є невід’ємним від управління загалом. На іншій грані – загальність, як межа латентності при державній належності інтелектуального продукту, що постає цариною поширення генералізації відповідної спрямованості. У своїй взаємодії дирижизм та загальність сприяють розвитку державної належності інтелектуальних сутнісних сил, та являють її специфіку.

Наступним моментом моноформізму є форми набуття інтелектуальних сутнісних сил. Специфіка його приватної форми визначена діалектикою властивих сторін. В одному аспекті – це сприйнятливність, як підвищена чутливість до сприйняття нового інтелектуального продукту, створеного іншими, що потребує його емпіричної перевірки. В іншому аспекті – це

функціональність, практична (прикладна) орієнтованість приватного набуття нового інтелектуального продукту, створеного автором, яка є неможливою без його схильностей. Отже, специфікою приватної форми набуття інтелектуальних сутнісних сил є сприйнятливість та функціональність, взаємодія яких сприяє розвитку цієї форми.

Відмінності колективної форми набуття інтелектуальних сутнісних сил перлюструються в діалектиці її сторін. В одній площині – це кооперативність, як спільне узгоджене набуття нового інтелектуального продукту, створеного іншими, яка неможлива без їх співвіднесення. В іншій площині – це когерентність, як емпірико-концептуальна комплексність колективного набуття нового інтелектуального продукту, створеного автором, що потребує його об'єднаності. Взаємодія кооперативності та когерентності сприяє розвитку колективної форми набуття інтелектуальних сутнісних сил в сторонах, що являють її особливості.

У своїй загальності діалектична взаємодія сторін державної форми набуття інтелектуальних сутнісних сил відрізняє її серед інших форм. З боку усупільненості є злиття роздрібненого набуття нового інтелектуального продукту, створеного іншими, яке визначається всебічністю, ґрунтовністю. А з боку глибинності є фундаментальність державного набуття нового інтелектуального продукту, створеного автором, що постає цариною його злиття, зведення. Взаємодія усупільненості та глибинності сприяє особливостям розвитку державної форми набуття інтелектуальних сутнісних сил.

Не викликає сумніву, що поліформізм охоплює типи, види і форми належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил в залежності від якісних характеристик актора й об'єкта, а також змішані (отакторно-отоб'єктні [28, с. 318]). Відмічений поліформізм з погляду суб'єкта характеризується інтеграційними процесами, як поступовий рух від монополізму приватної до пайової та сумісної власності, так і прояв тенденції з боку держави до розвитку приватної і пайової власності. Відносно об'єктного вектору мають місце субституційні процеси. Вони проявляються для об'єктів нерухомості при їх перетворенні із житлового призначення на виробниче та навпаки; рухомих об'єктів при їх трансформації на нерухомі (наприклад, корабель, що привласнюється як музей, готель тощо); нематеріальних об'єктів, скажімо, електронні акції, що приймають участь в торгах на біржі, віддзеркалюють заміну курсової вартості об'єктів власності і рухомих, і нерухомих. В сучасній економічній літературі «найбільш вивчаємим отоб'єктним видом своєння є інтелектуальний в його різних формах, при чому в ряді акторів представлена й

держава» [29, с. 34]. Змішані форми характеризуються злиттям суб'єкта та об'єкта в єдину цілісність, що проявляється в нескінченності їх привласнення.

Отже, особливостями такого атрибуту належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил як моноформізм, з погляду актора, є: приватна – комерційність, автономність, сприйнятливість, функціональність; колективна – агрегативність, локальність, кооперативність, когерентність; державна – дирижизм, загальність, усупільненість, глибинність; специфікою поліформізму є інтегративність, компліментарність, нескінченність привласнення.

Взаємозв'язок моно- та полі- видів акторів, продуктів, форм належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил, як синтез їх традиційної й нетрадиційної олюднених і/або уречевленої частин та їх взаємодій, за своєю субстанційною природою універсумний, що актуалізує використання інтеграційного методу. У відповідності із ним, відмічений взаємозв'язок моно-атрибутів – не елементарний феномен, а надскладна, переважно самоорганізуюча система мережевого типу з розгалуженою структурою внутрішніх та зовнішніх взаємодій не стільки традиційних, які створюють певну цілісність, скільки їх інтегративними властивостями, що детермінують варіативність системи. Скажімо, знання, як ядро інтелектуального продукту, генерує мережеву природу взаємодій його належності та набуття.

Також, взаємодії моно-атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил нелінійні у таких відношеннях: стохастичних, неоднозначних, м'яко детермінованих (поява інтелектуального продукту завжди очікувана, але момент його створення не піддається точним прогнозам); диспропорційності причини й наслідку (вони можуть докорінно змінюватися під впливом початково ледь помітних обставин і залишатися практично незмінними в умовах потужного зовнішнього впливу); само-дії як поєднання механізмів додатного та від'ємного зовнішнього зв'язку (якщо перші націлені на регульовану хаотизацію мережевого порядку, то останні – на компенсацію впливу зовнішнього середовища опосередковано дією в протилежному цьому впливу напрямку).

Окрім цього, взаємодії моно-атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил є такими, що самоорганізуються, оскільки зміст й еволюція взаємодії визначаються, насамперед, її власною субстанційністю, а вплив зовнішніх факторів є, переважно, другорядним. Звісно, припустимі й виключення, коли зовнішні фактори змінюють характер моно-атрибутів належності та набуття інтелектуального продукту, і ці моно-атрибути або трансформуються, зберігаючи певну спадковість із власним минулим станом, або стають іншими. У будь-якому випадку зазначена взаємодія моно-атрибутів лишається дисипативною, такою, що генерує імпульси зовнішньому оточенню.

У дослідженнях і практичній реалізації полі-атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил можливо й необхідно використання, насамперед, вчення про системоутворюючі взаємодії та самоорганізацію. Мова йде про такі взаємодії й відносини: суб'єкт-суб'єктні (між окремими акторами); суб'єкт-об'єктні (між акторами і формами належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил); об'єкт-об'єктні (між продуктовими складовими належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил). В загальнонауковому сенсі набір функціональних видів відмічених типів взаємодій є досить варіативним, однак не абсолютно релятивним. Позначимо особливості деяких видів мережевих взаємодій.

Генетичні взаємодії, зазвичай, «задають» джерело належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил. Однак, важливішим є розуміння генераційності цих взаємодій – природної зміни їх віку, механізмів взаємодії поліатрибутів різних поколінь, а знання про їх повну генеалогію, генеалогічне «дерево» дозволяють перекинути місток із минулого в майбутнє і з вірогідного майбутнього формувати елементи теперішніх взаємодій. Дійсно, автопоетичні взаємодії можуть бути розвинені через асиміляцію досвіду минулого й очікуваного майбутнього. У такому випадку розкривається царина сукцесійних взаємодій, що передбачає зовнішню експансію ефективних внутрішніх взаємодій, перетворення ряду зовнішніх взаємодій в їх підпорядкованих «агентів».

Необхідними умовами ефективних автопоезиса і сукцесії полі-атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил є домінування утворюючих їх внутрішніх коеволюційних, комунікаційних і коопераційних взаємодій над симбіотичними й конкурентними. Симбіотичність належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил характерна для періодів становлення й занепаду певних їх форм при явному переважанні антагонізму над мутуалістичністю. У міру появи стійкості та зрілості належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил антагоністичні форми поступаються мутуалістичним, а відповідна симбіотичність – коеволюційності.

В умовах коеволюційних взаємодій розвиток одних елементів, як правило, одночасно нейтралізує антагоністичні форми їх конкуренції. При цьому, необхідно розрізняти мережеві конкурентні взаємодії технологічно послідовні (функціонально різноякісні) та технологічно паралельні (функціонально подібні) полі-атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил. Перший випадок представлений певним набором («мутовкою», за Т. де Шарденом) і між його складовими розгортається «повнокровна» конкуренція на «виживання» як у сучасних комп'ютерних операційних системах. У другому випадку конкуренція обмежена підвищенням рівня їх

якісних параметрів і не передбачає антагонізму, хоча й спроможна породжувати принципово нові форми, які посилюють їх коеволюційність. Коеволюційність «відповідальна» за гармонійний співрух полі-атрибутив належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил змістовно, а також у просторі й часі забезпечує їх когерентність – погодження часових параметрів властивих атрибутів. Не секрет, що відсутність когерентності є ознакою симбіотичності, а не коеволюційності.

Кооперація полі-атрибутив належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил передбачає компліментарну взаємодію спеціалізованих (інтелектуальних) економічних суб'єктів – яскраво виражених *homo oeconomicus*. Для комунікаційних взаємодій членів творчого колективу, націленого на інтелектуальний продукт, спеціалізація є передумовою не лише компліментарності, а й субституції дій. У таку мережеву взаємодію вступають актори-особистості з безумовним домінуванням гуманістичного початку над тваринним, свідомого – над без- і підсвідомим, схильні до оптимізації формальних та неформальних норм і правил. Квінтесенція комунікації – єдність ключових параметрів економічних та неекономічних взаємодій особистостей у відповідності до моральних імперативів І. Канта.

Вірогідно зовнішні взаємодії полі-атрибутив належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил не поступаються за складом та різноманіттям внутрішнім. Їх загальною передумовою є відкритість системи в усі сфери людської життєдіяльності, а основним змістом – метаболізм. Найважливішими складовими останнього є процеси дисипації, асиміляції, гетерофобії. Так, надмірна дисипація загрожує дезорганізацією полі-атрибутив належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил. Неадекватна асиміляція, як правило, знижує рівень стійкості належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил і каталізує гетерофобію. Міра відкритості належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил передбачає, щоб їх внутрішні мережеві взаємодії були епігенетичні, а також не менш складні й ефективні, ніж зовнішні відносно них.

Проблематика системоутворюючих мережевих взаємодій полі-атрибутив належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил виявляється більш складною, якщо поглянути на неї не з загальнонаукових, а суспільнонаукових позицій. У такому ракурсі не *homo oeconomicus*, а цілісна людина постає головним актором, умовою, фактором, та результатом відмічених взаємодій, їх будови та структури. Саме людина надає їм універсумний характер, що проявляється в діалектиці порядку-хаосу відповідних внутрішніх та зовнішніх взаємодій – як розглянутих вище, так і економічних, а також економіко-неекономічних. Останні охоплюють економіко-екологічні, економіко-соціальні, економіко-духовні, економіко-політичні взаємодії й утворюють тканину

співіснування і взаємопроникнення економічної, природно-екологічної, соціальної, духовної і політичної сфер людської життєдіяльності.

Поєднання і комплекси мережевих взаємодій різноманітні і можуть бути ранжуванні за рівнем складності, інтегрованості тощо. В контексті викладеного стає очевидною мережева організація порядку полі-атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил, адекватна сучасним цивілізаційним тенденціям гуманізації, екологізації, знаннєзації, інформатизації та ін. В цьому ієрархія втрачає свої позиції, стійкий характер, асимілюється мережею і відіграє самоцінну й рівноцінну функціональну роль подібно синархії, гетерархії і анархії.

Оскільки представлені взаємодії детермінують фундаментальні властивості належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил, остільки результатом вивчення їх простих, інтегрованих і універсумних комплексів можуть стати конкретні значення їх параметрів управління – простих, інтегральних і узагальнюючих, а також їх граничні значення.

Як бачимо, взаємозв'язок акторів, продуктів, форм належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил з боку моно-видів утворює систему, що саморегулюється, а поліатрибути – особливу мережу, яка самоорганізується.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Результати порівняння напрацювань засновників марксистського підходу свідчать, що загальним для них є розуміння привласнення інтелектуального продукту з погляду розвитку діалектико-матеріалістичної методології. Такі розробки започаткували напрям дослідження сутності привласнення інтелектуального продукту, де ця категорія здобуває теоретичне визначення, набуває сутнісних ознак, джерел походження, властивостей. Насамперед, привласнення інтелектуального продукту почало розглядатися не лише з юридичного, а й економічного підходу. Пріоритет досліджень привласнення інтелектуального продукту сконцентрований на власності, її формах. Обґрунтовано умови реалізації привласнення інтелектуального продукту відносинами планомірності, в яких цей процес стає свідомим, регульованим, спрямованим на ув'язку інтересів суб'єктів привласнення. Пізнання привласнення інтелектуального продукту було поглиблено в сфері духовного виробництва, що знайшло відображення у визначенні форм цього продукту (інтелектуальної, художньої, наукової). Виявлено атрибути належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил: актор, продукт, форма. Виділено моно- та полі- види атрибутів належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил. З'ясовано, що моноатрибути належності та набуття інтелектуальних сутнісних сил утворюють систему, що саморегулюється, а поліатрибути – особливу мережу, яка самоорганізується.

Список використаної літератури

1. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. – Том 1. –Кн. 1: Процесс производства капитала / К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 23. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 907 с.
2. Туган-Барановский М. И. К лучшему будущему: Сборник социально-философских произведений / М.И. Туган-Барановский. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1996. – 528 с.
3. Железнов В. Я. Главные направления в разработке теории заработной платы / В. Я. Железнов. – Киев, 1904. – 523 с.
4. Железнов В. Я. Заработная плата: Теория - политика - статистика / В. Я. Железнов. – М., 1918. – 87 с.
5. Воблый К. Г. Начальный курс политической экономии. История, теория, финансы: пособие для комм. техн. училищ и для самообразов. – 2-е изд. / К. Г. Воблый. – К., 1918. – 252 с.
6. Грицак Я. Презентація нового числа часопису «Україна Модерна» [Електронний ресурс] / Я. Грицак // Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України. – 2009-06-04. – Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/news/news/?newsid=31>
7. Рябчук А. «Формування» і «занепад» робітничого класу (спроба огляду) [Електронний ресурс] / А. Рябчук // Україна Модерна. Ч. 3(14). Марксизм на сході Європи. – Київ, 2009. - С. 126-142. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/archives/3894#ftn6>; <http://commons.com.ua/archives/4004>.
8. Курбатов С. У пошуках втраченого марксизму: версія від «України модерної» [Електронний ресурс] / С. Курбатов // Дзеркало тижня. – № 25 (753); 4-10 липня 2009 р. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3150/66628/>
9. Горкіна Л. П. М. І. Туган-Барановський в економічній теорії та історії / Л. П. Горкіна. – К. : ІЕ НАН України, 2001. – 268 с.
10. Горкіна Л. П. Нариси з історії політичної економії в Україні (остання третина ХІХ – перша третина ХХ ст.) / Л. П. Горкіна. – К. : Наук. думка, 1994. – 244 с.
11. Гайдай Т. В. Історико-економічний аналіз розробки проблеми цінності у вітчизняній та зарубіжній теорії // Т. В. Гайдай / Історія нар. госп-ва та екон. думки України : зб. наук. праць. Вип. 37-38 / Відп. ред. Т. І. Дерев'янкін. – Київ, 2005. – С. 276-289.
12. Гордіца К. А. До критики теорії цінності К. Маркса українськими економістами кінця ХІХ - початку ХХ ст. // К. А. Гордіца / Історія нар. госп-ва та екон. думки України : зб. наук. праць. – 2003. – Вип. 35-36. – С. 227–236.

13. Гордіца К. А. Критика марксистської концепції суспільного розвитку в працях українських економістів кінця XIX – початку XX ст. : теорія концентрації й централізації виробництва та капіталу // К. А. Гордіца / Історія нар. госп-ва та екон. думки України: зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 42. – С. 57-69.

14. Гордіца К. А. Критика теорії цінності К. Маркса українськими економістами кінця XIX - початку XX ст. // К. А. Гордіца / Історія нар. госп-ва та екон. думки України: зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 39-40. - С. 227-236.

15. Маркс К. Речь о свободе торговли, произнесенная на публичном собрании Брюссельской демократической ассоциации 9 января 1848 года // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 4. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 638 с.

16. Маркс К. Протекционисты, фритредеры и рабочий класс // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 4. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 638 с.

17. Маркс К. Экономические рукописи 1857 – 1859 годов // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 46. – Ч. 1. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 552 с.

18. Маркс К. Дебаты по поводу закона о краже леса // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 1. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. -С.119-160.

19. Маркс К. Немецкая идеология // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 3. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 544 с.

20. Маркс К. О Прудоне / К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 16. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 26.

21. Маркс К. Капитал. Т. 3 // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 25. – Ч. 1. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 545 с.

22. Маркс К. Теории прибавочной стоимости (IV том “Капитала”) // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 26. – Ч. 1. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 476 с.

23. Маркс К. Экономико-философские рукописи 1844 года // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 42. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 41-174.

24. Маркс К., Энгельс Ф. Полю Лафаргу, 19 ноября. // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 39. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – С.145.

25. Маркс К. Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Изд. 2-е. – Т. 8. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – С.145.

26. Мотрошилова Н.В. Наука и ученые в условиях современного капитализма / Н. В. Мотрошилова. – М.: Наука, 1976. – 256 с.

27. Тарасевич В. М. Власність і привласнення як основа інтелектуального розвитку / В. М. Тарасевич, І. Л. Леонідов // Економічний вісник університету. ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2017. - Випуск 33/1. - С. 237-248.

28. Леонідов І.Л. Зміст привласнення інтелектуального продукту / Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2016. – Ч. 1. – С.317-326.

29. Тарасевич В. Н. Государственный капитализм: ренессанс versus забвение: монография / В. Н. Тарасевич. – 2016. – 139 с.

References

1. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 23. Moscow: Gospolitizdat.

2. Tugan-Baranovskij, M.I. (1996). *K luchshemu buduschemu: Sbornik social'no-filosofskih proizvedenij* [To the best future: Collection of socially-philosophical works]. Moscow: Rossijskaya politicheskaya enciklopediya (ROSSPEN).

3. Zheleznov, V.Ya. (1904). *Glavnye napravleniya v razrabotke teorii zarabotnoj platy* [The main directions in development of theory of wages]. Kiev.

4. Zheleznov, V.Ya. (1918). *Zarabotnaya plata: Teoriya - politika - statistika* [Wages: The theory - policy - statistics]. Kiev.

5. Voblyj, K.G. (1918). *Nachal'nyj kurs politicheskoy ekonomii. Istoriya, teoriya, finansy: posobie dlya komm. tehn. uchilisch i dlya samoobrazov.* – 2-e izd. [Initial course of political economy. History, theory, finance: a textbook for communistic technical schools and for self-education. – 2 ed.]. Kiev.

6. Gricak, J. (2009). *Prezentaciya novogo chisla chasopisu «Ukrajina Moderna»* [Presentation of new number of magazine "Ukraine is Modern"]. Kyiv: Institut ukrajinoznavstva imeni Ivana Krip'yakevicha NAN Ukraini.

7. Ryabchuk, A. (2009). «*Formuvannya*» i «*zanepad*» *robotnichogo klasu (sproba oglyadu)* ["Forming" and "decline" of working class (attempt of review)]. [online] Available at: <http://commons.com.ua/archives/3894#ftn6>; <http://commons.com.ua/archives/4004>.

8. Kurbatov, S. (2009). *U poshukah vtrachenogo marksizmu: versiya vid «Ukrajini modernoji»* [In search of the lost marxism: version from "Ukraine modern"]. *Dzerkalo tizhnya*, 25 (753).

9. Gorkina, L.P. (2001). *M. I. Tugan-Baranovs'kij v ekonomichnij teoriji ta istoriji* [M. I. Tugan-Baranovs'kij in an economic theory and history]. Kyiv: IE NAN Ukraini.

10. Gorkina, L.P. (1994). *Narisi z istoriji politichnoji ekonomiji v Ukraini (ostannya tretina XIX – persha tretina XX st.)* [Essays are from history of political economy in Ukraine (the last third of XIX to first third of XX)]. Kyiv: Nauk. dumka.

11. Gajdaj, T.V. (2005). *Istoriko-ekonomichnij analiz rozrobki problemi cinnosti u vitchiznyanij ta zarubizhnij teoriji* [Historic-economic analysis of development of problem of value in a national and foreign theory]. *Istoriya nar. gosp-va ta ekon. dumki Ukraini: zb. nauk. prac'*, 37-38, pp. 276-289.

12. Gordica, K.A. (2003). *Do kritiki teoriji cinnosti K. Marksa ukrajins'kimi ekonomistami kincyа XIX - pochatku XX st.* [To criticism of theory of value of K. Marx by the Ukrainian economists of end of XIX - to beginning of XX]. *Istoriya nar. gosp-va ta ekon. dumki Ukraini: zb. nauk. prac'*, 35-36, pp. 227–236.

13. Gordica, K.A. (2009). *Kritika marksists'koji koncepciji suspil'nogo rozvitku v pracyah ukrajins'kih ekonomistiv kincyа XIX – pochatku XX st.: teoriya koncentraciji j centralizaciji virobnictva ta kapitalu* [Criticism of marxist conception of social development in works of the Ukrainian economists of end of XIX - beginning of XX of century: theory of concentration and centralization of production and capital]. *Istoriya nar. gosp-va ta ekon. dumki Ukraini: zb. nauk. prac'*, 42, pp. 57-69.

14. Gordica, K.A. (2007). *Kritika teoriji cinnosti K. Marksa ukrajins'kimi ekonomistami kincyа XIX - pochatku XX st.* [Criticism of theory of value of K. Marx by the Ukrainian economists of end of XIX - to beginning of XX of century]. *Istoriya nar. gosp-va ta ekon. dumki Ukraini: zb. nauk. prac'*, 39-40, pp. 227-236.

15. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 4. Moscow: Gospolitizdat.

16. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 4. Moscow: Gospolitizdat.

17. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 16. is. 1. Moscow: Gospolitizdat.

18. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 1. Moscow: Gospolitizdat.

19. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 3. Moscow: Gospolitizdat.

20. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 16. Moscow: Gospolitizdat.

21. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 25. Moscow: Gospolitizdat.

22. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 26. Moscow: Gospolitizdat.

23. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 42. Moscow: Gospolitizdat.

24. Marx, K. (1955). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 39. Moscow: Gospolitizdat.

25. Marx, K. (1964). *Sochineniya* [Compositions]. vol. 8. Moscow: Gospolitizdat.

26. Motroshilova, N.V. (1976). *Nauka i uchenye v usloviyah sovremennogo kapitalizma* [Science and scientists in the conditions of modern capitalism]. Moscow: Nauka.

27. Tarasevich, V.M. and Leonjodov, I.L. (2017). *Vlasnjost` ta privlasnennja jak osnova intelektual`nogo rozvitku* [Ownership and appropriation as base of intellectual development]. *Ekonomichnij visnik universitetu. DVNZ «Perejaslav-Khmel`nic`kij derzhavnij pedagogičnij unioversitet imeni Grigorija Skovorodi»*, 33/1, pp. 237-248.

28. Leonidov, I. L. (2016). *Zmist privlasnennja intelektual'nogo produktu* [Contents of appropriation of intellectual product], In: *Aktual'ni problemi social'no-ekonomichnih sistem v umovah transformacijnoji ekonomiki: zbirnik naukovih prac' za materialami Vseukrajins'koji naukovopraktičnoji konferenciji, Vol. 1*, Dnipropetrovs'k: Nmetau.

29. Tarasevich, V.N. (2016). *Gosudarstvennyj kapitalizm: renessans versus zabvenie* [Government capitalism: renaissance versus oblivion]. Dnipro.

Leonidov I., Ph.D. in Economics, Associate Professor, National Metallurgical Academy of Ukraine

Ownership and appropriation in world economic thought

In the article was opened up the looks of K. Marks on the concepts of ownership and appropriation in international economy. The basic method of research of ownership and appropriation of K Marks was analyzed. Used K Marks of economic approach at interpretation of ownership and appropriation was discovered. It is found out, that the scientist distinguished in the appropriation of intellectual product the essences and content senses, sources of origin, forms. The conditions of realization of appropriation of intellectual product by the relations of planned was substantiated. Priority of researches of K Marks the appropriation of intellectual product that concentrated on ownership and her forms was determined. The activity of subjects of appropriation in K. Marks is orientation by economic interests, what consciously organized and managed was distinguished. A differentiation of forms of appropriation of intellectual product (of intellectual, artistic, scientific) in the sphere of spiritual production was disclosed. Suggestions in relation to deepening of researches of attributes of components of appropriation of intellectual product,

features of their interactions, what based on Marks's researches of ownership and appropriation, was proposed. The attributes of belonging and acquisition of intellectual product namely: actor, product and form was educed. The mono- and poli- kinds of attributes of belonging and acquisition of intellectual essence of forces was differentiated. The monoattributes of belonging and acquisition of intellectual essence of forces forming the system with self-regulation, and poliattributes – the special network with self-organization, was ascertained. The quality signs of monoactors of belonging and acquisition of intellectual essence of forces was definite.

Key words: ownership, appropriation, intellectual product, spiritual production, belonging, acquisition, attributes.

Леонидов И. Л., к.э.н., доцент, Национальная металлургическая академия Украины

Собственность и присвоение в мировой экономической мысли

В статье раскрывается та часть взглядов К. Маркса, которая посвящена понятиям собственности и присвоения в международной экономике. Проанализирован основной метод исследования собственности и присвоения К. Марксом. Обнаружено использование К. Марксом экономического подхода при трактовке собственности и присвоения. Выяснено, что соответственно этому подходу ученый выделял в присвоении интеллектуального продукта сущностные и содержательные признаки, источники происхождения, формы. Обоснованы условия реализации присвоения интеллектуального продукта отношениями планомерности. Определенно, что приоритет исследований К. Марксом присвоения интеллектуального продукта сконцентрирован на собственности и ее формах. Выделена направленность деятельности субъектов присвоения у К. Маркса экономическими интересами, сознательно организованными и регулируемые. Раскрыто разграничение форм присвоения интеллектуального продукта (интеллектуальной, художественной, научной) в сфере духовного производства. Внесенные предложения относительно углубления исследований атрибутов составных присвоения интеллектуального продукта, особенностей их взаимодействия на основе Марксовых разработок собственности и присвоения.

Ключевые слова: собственность, присвоение, интеллектуальный продукт, духовное производство, принадлежность, приобретение, атрибуты.